

Jaros, Tadeusz

Początki harcerstwa w Pruszkowie i jego pierwsi organizatorzy (1915-1921)

Przegląd Pruszkowski nr 3, 53-70

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W KRĘGU HISTORII

Z.H.P.

W PRUSZKOWIE

TADEUSZ JAROS

POCZĄTKI HARCERSTWA W PRUSZKOWIE I JEGO PIERWSI ORGANIZATORZY (1915—1921)

Przed sześćdziesięciu dziewięciu laty, w ciężko doświadczonym wojną Pruszkowie, pojawiły się nieliczne jeszcze młodzieńcze postacie w stroju i z odznakami dotychczas niespotykanymi.

Wyróżniającym ich strojem była bluza w kolorze ochronnym mundurów wojskowych. Odznaki zaś to niewielka metalowa lilijka, widniejąca na czapkach, jeszcze różnorodnych w kształcie i u niektórych przypięty do bluzy nad lewą kieszenią szerokoramienny metalowy krzyż, z widniejącym nad nim hasłem „Czuwaj”.

Kim były te młodzieńcze postacie?

To byli skauci, pierwsi polscy skauci na terenie, nie widniejącego jeszcze w urzędowych spisach, miasta Pruszkowa.

Opisane wydarzenie miało miejsce w roku 1915, który jak świadczą o tym istniejące dokumenty, był rokiem powstania harcerstwa w Pruszkowie. W tym to właśnie roku rozpoczęła działalność, założona na terenie Żbikówka, męska drużyna skautowa imienia Tomasza Zana¹.

Tym samym Związek Harcerstwa Polskiego w Pruszkowie, należy uznać za jedną z najstarszych organizacji społecznych na terenie naszego miasta i to organizacji, która istnieje i działa nieprzerwanie od chwili założenia po dzień dzisiejszy.

Harcerstwo, początkowo zwane skautingiem rozpoczęło swą działalność w Pruszkowie w bardzo trudnym okresie. Trwała pierwsza wojna światowa. Jesienią 1914 roku Pruszków był terenem walk armii rosyjskiej i niemieckiej, w wyniku których został poważnie zniszczony, zwłaszcza została zniszczona większość zakładów pracy, pozbawiając ludzi środków do życia.

¹ Miesięcznik ZHP „Harcerstwo” Nr 8 1982 r. str. 33.

Wiele rodzin pozostało bez ojców, których wcielono do armii rosyjskiej lub wywieziono w głąb Rosji. Panował głód i niedostatek, przede wszystkim w rodzinach wielodzietnych.

W takim to okresie rozpoczęło harcerstwo pruszkowskie swą działalność.

Było to jednak zgodne z istotą harcerstwa, że zjawilo się ono w tym tak trudnym okresie. Harcerstwo bowiem było wówczas tą organizacją, która podjęła wszechstronny i skuteczny program kształtowania charakterów młodego pokolenia Polaków, zdolnych do pokonywania trudów i przeciwności, wrażliwych na zło i krzywdę ludzką, gotowych zawsze nieść pomoc bliźnim oraz wiernie służyć Polsce.

Taka organizacja, w tych trudnych chwilach, była potrzebna społeczeństwu. Ożywiała bowiem życie narodowe i społeczne, a jej młodzi członkowie, niosąc skromną pomoc potrzebującym oraz pogodą ducha, wlewali otuchę w niejedno udreżone serce ludzkie.

Pokonując pierwsze trudności harcerstwo stopniowo rozwijało swą działalność w Pruszkowie. Decydujący wpływ na rozwój harcerstwa w Pruszkowie wywarło jednak zorganizowanie i prowadzenie na terenie naszego miasta instytucji wychowawczych Rady Głównej Opiekuńczej (RGO). Pruszków bowiem, w okresie pierwszej wojny światowej stał się miejscem, do którego przybywały z terenów wschodnich, gdzie toczyły się walki, duże grupy osieroconych dzieci.

Tym dzieciom ocalonym z pożogi wojennej zapewniono w Pruszkowie dom, opiekę, naukę i możliwość zdobywania zawodu, organizując szeroką działalność opiekuńczą.

Powstało wówczas kilka burs i schronisk, głównie na Żbikówku, z których to młodzież powiększała szeregi harcerskie.

Oprócz działającej męskiej drużyny bursowej im. T. Zana, powstała w 1917 r. druga drużyna bursowa im. T. Kościuszki i nieco później dwie bursowe drużyny żeńskie.

Zacząło się też rozwijać harcerstwo poza bursami. W 1917 r. rozpoczęła działalność II Żbikowska Drużyna Harcerska im. H. Dąbrowskiego, a w 1919 r. I Pruszkowska Drużyna Harcerska im. R. Traugutta.

W latach 1919—1920 harcerstwo pruszkowskie było już na tyle żywotne, by czynem udokumentować wierną służbę Polsce, gdy zaszła tego najwyższa potrzeba. Wielu harcerzy samorzutnie, wyrażając swój patriotyzm, wstąpiło do szeregów armii ochotniczej. Po tym nastąpiło to w sposób zorganizowany.

Zgodnie z rozkazem Naczelnictwa ZHP z dnia 7 lipca 1920 r. został uformowany, z harcerskich drużyn pruszkowskich, w

pełni umundurowany i wyekwipowany, ochotniczy pluton harcerski, liczący 24 harcerzy, który w dniu 17 lipca stawił się na zbiórkę w Warszawie.

Pluton został wcielony do 221 pułku piechoty i skierowany do służby liniowej.

Jednocześnie przy Bursie 3 Maja został zorganizowany Harcerski Obóz Wartowniczy, którego uczestnicy przez 7 miesięcy pełnili ochotniczą służbę wartowniczą i patrolową, ochraniając linię kolejową, wraz z mostem, na odcinku Utrata — Brwinów.

Komendantem tego obozu był druh Stanisław Jarocki².

Okres wojny i wojennej służby wielu harcerzy zahamował nieco rozwój harcerstwa pruszkowskiego, ale w końcu 1920 r. nastąpiło już wyraźne ożywienie działalności harcerskiej. Głównym ośrodkiem życia harcerskiego stała się Bursa im. Konstytucji 3 Maja, mieszcząca się przy ul. Szkolnej 3.

Na przełomie lat 1920/21 harcerstwo pruszkowskie rozwinęło swą działalność w takim stopniu, że zaczęło oddziaływać aktywizująco na najbliższe i dalsze miejscowości. Doceniły to ówczesne władze harcerskie i w lutym 1921 r. został ustanowiony Hufiec ZHP w Pruszkowie, którego zasięg działania obejmował: Pruszków—Żbików, Milanówek, Brwinów, Utratę (obecny Piastów), Włochy i Ożarów.

Pierwszym Komendantem Hufca został mianowany Oskar Zawrocki³.

W skład ustanowionego Hufca weszły następujące drużyny:

- I Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Romualda Traugutta,
- II Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Tadeusza Kościuszki,
- III Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Tomasza Zana,
- V Pruszkowska Drużyna Harcerska im. Zawiszy Czarnego,
- I Utracka Drużyna Harcerska im. Stefana Czarnieckiego,
- I Milanowska Drużyna Harcerska im. Bartosza Głowackiego,
- I Ożarowska Drużyna Harcerska im. Józefa Poniatowskiego, Oddz. Brwinów im. Tadeusza Kościuszki⁴.

W swym początkowym okresie Hufiec liczył prawie 280 harcerzy. O harcerstwie żeńskim tego okresu niewiele jeszcze można powiedzieć. Obecnie można powiedzieć tylko tyle, że działały wówczas dwie drużyny żeńskie, do których należały głównie dziewczęta z burs i schronisk. Jedną z tych drużyn

² Kronika Hufca ZHP w Pruszkowie z 1921 r.

³ j.w.

⁴ j.w.

była II Pruszkowsko-Żbikowska Drużyna Harcerska im. Królowej Jadwigi, działająca w Bursie na Żbikówku. Może to wydawać się dziwne, ale komendantem tych drużyn, a później Komendantem Hufca żeńskiego był mężczyzna, Stanisław Jarocki, nauczyciel szkoły średniej RGO.

Potwierdza to zapis w Kronice Hufca z 1921 r., o takiej oto treści: „...Stał się fakt tak doniosły, że trudno jest o nim przemilczeć, oto druh Jarocki Stanisław został mianowany Komendantem drużyn żeńskich w Pruszkowie...”

Ten zarys historyczny o początkach harcerstwa w Pruszkowie można zamknąć stwierdzeniem, że w 1921 r. Pruszków stał się żywotnym ośrodkiem działalności harcerskiej i pozostawał nim przez wiele następnych lat.

A kim byli pierwsi organizatorzy harcerstwa pruszkowskiego i ci, którzy położyli trwale fundamenty pod jego rozwój? Co możemy powiedzieć o ich życiu i działalności?

Odpowiedzi na to, mniej lub bardziej szczegółowej, udzielają zgromadzone materiały historyczne.

Wynika z nich, że pierwszym organizatorem harcerstwa w Pruszkowie, o którym mówi udokumentowany zapis, był Mieczysław PIENIAŻEK⁵. Będąc zatrudnionym jako wychowawca w bursie, zorganizował na jej terenie, w końcu 1915 r. lub na początku 1916 r. drużynę skautową i kierował jej działalnością.

W listopadzie 1918 r. druh M. Pieniążek, były legionista, wstąpił do miejscowej Polskiej Organizacji Wojskowej (POW), a następnie do organizującej się armii polskiej i rozpoczął służbę wojskową, nie powracając już do działalności harcerskiej w Pruszkowie.

Nieco później rozpoczął działalność jako drużynowy dh. Władysław GRABOWSKI. Urodzony 6 lutego 1902 r. w Pruszkowie, będąc uczniem szkoły powszechnej przy ul. Szkolnej wstąpił już w 1915 roku do drużyny skautowej, działającej przy tej szkole. Po podjęciu nauki w szkole średniej, związanej z Bursą 3 Maja, działał w drużynie bursowej. W latach 1918—1919 zostało mu powierzony samodzielny prowadzenie drużyny harcerskiej w szkole powszechnej przy ul. B. Prusa (obecnie Szkoła Nr 1).

W 1919 r. jako ochotnik wstąpił do organizującego się Wojska Polskiego, z którego został zwolniony w 1921 r. W tym też roku zakończył służbę harcerską w stopniu wywiadowcy i otrzymując Krzyż Harcerski Niepodległościowy.

Druh Władysław Grabowski, należący do grona najstarszych żyjących harcerzy pruszkowskich związany jest z har-

⁵ „Głos Pruszkowa” Nr 12 z 1919 r.

cerstwem do dzś, uczestnicząc w działalności Harcerskiego Kręgu Seniorów. Ponadto działa społecznie jako ławnik Sądu Wojewódzkiego, Terenowy Opiekun Społeczny i członek ZBOWiD⁶.

W roku 1917 podjęli działalność harcerską bracia Henryk i Zygmunt Wojtulewiczowie.

Byli oni organizatorami II Żbikowskiej Drużyny Harcerskiej im. Henryka Dąbrowskiego, działającej do 1920 r. na terenie Żbikówka. O Henryku Wojtulewiczu brak jakichkolwiek danych. Znany jest natomiast w ogólnym zarysie życiorys Zygmunta Wojtulewicza.

Druh Zygmunt WOJTULEWICZ urodził się w 1903 r. Będąc stałym mieszkańcem Pruszkowa od 1915 r., już od wczesnej młodości brał czynny udział w życiu społecznym naszego miasta. Pierwszym tego przejawem była działalność w harcerstwie. Po zorganizowaniu w 1917 roku drużyny harcerskiej kierował wraz z bratem pracami tej drużyny przez prawie cały okres jej działalności.

W roku 1917 wstąpił do tajnej Polskiej Organizacji Wojskowej i brał udział w rozbrajaniu Niemców w 1918 roku.

Ukończył Uniwersytet Warszawski po czym pracował, do czasu wybuchu II Wojny Światowej, w Ministerstwie Oświaty. W tym też okresie działał społecznie na terenie Pruszkowa, będąc między innymi Komendantem Straży Pożarnej.

W okresie okupacji hitlerowskiej uczestniczył w tajnym nauczaniu młodzieży. We wrześniu 1944 r. został aresztowany przez Gestapo i więziony w Zaborowie.

Po zakończeniu II Wojny Światowej pracował społecznie na terenie Pruszkowa, będąc przez wiele kadencji radnym Miejskiej Rady Narodowej, ławnikiem Sądu Wojewódzkiego, organizował życie kulturalne, działając w Ognisku Towarzystwa Muzycznego.

Za pracę społeczną był wielokrotnie odznaczony.

Zmarł w roku 1976.

Ważne miejsce wśród pierwszych harcerzy — organizatorów zajmuje Stanisław CISZEWSKI.

Z jego osobą bowiem wiąże się powstanie drużyny harcerskiej o zasięgu ogólnomiejskim, t.j. I Pruszkowskiej Drużyny Harcerskiej, drużyny o najdłuższej historii i najbogatszej tradycji harcerskiej, działającej na terenie Pruszkowa.

Druh Stanisław Ciszewski urodził się 7 stycznia 1902 roku w Pruszkowie. Po rozpoczęciu nauki w szkole średniej w Warszawie, wstąpił w 1915 r. do IV Warszawskiej Drużyny Skau-

⁶ Wł. Grabowski — Wspomnienia z okresu działalności w ZHP w Pruszkowie.

towej, zwanej „Bursową”. W latach 1916—1921, będąc uczniem gimnazjum w Sosnowcu, kontynuował służbę harcerską w działającej tu szkolnej drużynie, pełniąc kolejno funkcje zastępowego, przybocznego i drużynowego.

W przełomowych latach 1917—1918 był członkiem Pogotowia Młodzieży Harcerskiej w Zagłębiu Dąbrowskim. Tu też w listopadzie 1918 r. brał udział w rozbrojeniu Niemców i pełnił służbę w oddziale wartowniczym na Dworcu Kolejowym w Sosnowcu.

Ucząc się w Sosnowcu, każde wakacje dh. S. Ciszewski spędzał w domu rodzinnym w Pruszkowie. Te wakacyjne pobyty wykorzystywał na rozbudzanie zainteresowań harcerstwem okolicznej młodzieży.

Organizował pogadanki, śpiewy, gry i zabawy harcerskie, początkowo w niewielkich, a z czasem coraz większych grupach. Wreszcie w 1919 r. zorganizował z chłopców z różnych dzielnic miasta trwały zespół, który stał się I Pruszkowską Drużyną Harcerską miejską. W pierwszych latach działalności patronem tej drużyny był Romuald Traugutt.

W roku 1920 dh. S. Ciszewski jako członek Harcerskiego Plutonu Ochotniczego (Pruszkowskiego) pełnił wojenną służbę w szeregach armii ochotniczej. Po zdemobilizowaniu w 1921 r. ukończył przerwana naukę w szkole średniej i podjął studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim, zakończone uzyskaniem tytułu magistra praw.

Działalność też czynnie w harcerstwie, kierując pracą drużyny, a następnie współpracując z Oskarem Zawrockim, pełnił funkcję przybocznego Hufca Pruszkowskiego.

Czynną służbę harcerską zakończył w końcu 1922 r., ale jak sam stwierdza, ideały harcerskie towarzyszyły mu nieprzerwanie w późniejszej pracy zawodowej i społecznej⁷.

Druh Stanisław Ciszewski, do dziś zamieszkuje w Pruszkowie i do dziś utrzymuje więź z harcerstwem. Jest honorowym członkiem Harcerskiego Kręgu Seniorów w Pruszkowie i służy wielką pomocą w odtwarzaniu najwcześniejszej historii harcerstwa pruszkowskiego.

Godną uwagi była działalność Kazimierza PAWŁOWSKIEGO, o którym nie zebrano jeszcze obszerniejszych wiadomości. Wiadomym jest jednak, że zorganizował on z chłopców, gromadzących się na łąkach nad rzeką Utratą koło mostu, IV Żbikowsko-Pruszkowską Drużynę Harcerską, zwaną potocznie „Czwartakami”.

---

⁷ Stanisław Ciszewski — Wspomnienia z okresu działaln. w ZHP w Pruszkowie.

Ze względu na brak warunków, głównie lokalowych, drużyna ta istniała tylko przez jeden okres letni 1920 r.⁸ Po tym K. Pawłowski rozpoczął działalność w I Pruszkowskiej Drużynie Harcerskiej im. R. Traugutta, jako zastępca drużynowego. Faktycznie kierował pracą tej drużyny w długich okresach nieobecności drużynowego Stanisława Ciszewskiego. Po przybyciu Oskara Żawrockiego do Pruszkowa, K. Pawłowski znalazł się w gronie bliskich jego współpracowników. W roku 1921 został członkiem, a następnie sekretarzem Komendy Hufca Pruszkowskiego.

Działalność tych pierwszych organizatorów niewątpliwie uutorowała drogę harcerstwu w Pruszkowie, ale podstawy trwałego rozwoju na długie lata, zawdzięcza harcerstwo trzem najbardziej zasłużonym harcerzom — organizatorom, którymi byli Oskar Żawrocki, Aleksander Kamiński i Bronisław Chajęcki.

Oskar ŻAWROCKI, jako pierwszy podjął działalność, która zapewniła mu miano właściwego organizatora harcerstwa w Pruszkowie. Rozpoczął ją w 1920 roku, będąc już harcerzem, posiadającym odpowiednie doświadczenie i znajomość pracy harcerskiej.

Urodził się 15 maja 1900 roku. Służbę harcerską rozpoczął 1 września 1917 roku, wstępując do I Drużyny Harcerskiej im. T. Kościuszki w Humaniu na Ukrainie. Pełnił funkcję drużynowego, a następnie Komendanta Hufca Humańskiego.

W maju 1920 r. powrócił do kraju i przybył do Pruszkowa. Znalazł tu schronienie, miejsce pracy i szerokie możliwości działalności harcerskiej. Pracował jako wychowawca, a później kierownik Schroniska Nr 1 RGO, jednocześnie studiując w Państwowym Instytucie Wychowania Fizycznego w Warszawie. Dzięki swoim zdolnościom przywódczym, doświadczeniu i wzorowej postawie harcerskiej, szybko zogniskował wokół siebie całą działalność harcerską w Pruszkowie. Ożywił pracę istniejących drużyn, nadał właściwy kierunek ich działalności oraz rozpoczął organizowanie nowych zastępów i drużyn.

W sierpniu 1920 r. wraz z Harcerskim Plutonem Ochotniczym został wcielony do Szeregów Armii Ochotniczej i skierowany na front.

Po powrocie z wojska, kontynuował pracę zawodową i harcerską. Z chwilą ustanowienia w 1921 r. męskiego Hufca ZHP w Pruszkowie, dh. Oskar Żawrocki został jego pierwszym Komendantem.

---

⁸ Czesław Makowski — Wspomnienia z okresu działalności w ZHP w Pruszkowie.

hm. Oskar Zawrocki Komendant Hufca ZHP w Pruszkowie 1921—25

W marcu 1923 r. otrzymał stopień harcmistrza, a w 1925 roku, za swoją działalność został odznaczony, osobiście przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Stanisława Wojciechowskiego. Srebrnym Krzyżem Zasługi.

Ze względu na nadmierne obciążenie pracą zawodową, w połowie 1925 r. ustąpił z funkcji Komendanta Hufca Pruszkowskiego, ale został drużynowym V Pruszkowskiej Drużyny Harcerskiej im. Zawiszy Czarnego⁹ i nieco później członkiem Komendy Chorągwi Mazowieckiej.

Po siedmioletnim okresie pracy zawodowej i niezwykle cennej działalności harcerskiej dh. Oskar Zawrocki, wraz z rodziną, w 1927 r. opuścił Pruszków i osiedlił się w Radzynie Wlkp. Mieszkając tam, był nauczycielem miejscowego gimnazjum i wychowawcą w internacie oraz jednocześnie kończył studia na Uniwersytecie Poznańskim. Podjął też pracę w harcerstwie. Został członkiem Komendy Chorągwi Po-

⁹ „Echo Pruszkowie” Nr 11, 1925 r.

znańskiej, uczestniczył w 1931 r. w zlocie Skautów Słowiańskich w Pradze Czeskiej a w 1932 r. w zlocie Skautów Wodnych w Garczynie na Pomorzu Kaszubskim, pełniąc na obu tych zlotach funkcję głównego oboźnego.

W 1936 r. dh. Oskar Zawrocki został skierowany do Gdańska, gdzie objął stanowisko Instruktora Harcerstwa i Wychowania Fizycznego w Generalnym Komisariacie Rzeczypospolitej Polskiej w Gdańsku. Jednocześnie został zastępcą Komendanta Chorągwi Gdańskiej, a tuż przed wybuchem wojny w 1939 r., dowódcą konspiracyjnych Harcerskich Oddziałów Bojowych w Gdańsku.

Godnym uwagi jest fakt, że czynną działalność harcerską jako Komendantka Chorągwi Żeńskiej, prowadziła również małżonka dha Oskara, Jadwiga, pochodząca z Pruszkowa (siostra prof. Stanisławy Ostrowskiej, polonistki w Gimnazjum T. Zana).

W drugim dniu wojny, zgodnie z rozkazem, dh. Oskar Zawrocki opuścił Gdańsk wraz z częścią Harcerskich Oddziałów Bojowych. Jako ochotnik wstąpił do wojska i pełnił funkcję adiutanta bohaterskiego dowódcy Obrony Wybrzeża, pułkownika Stanisława Dąbka. Podczas obrony Gdyni został ranny i dostał się do niewoli. Szczęśliwie uniknął aresztowania choć był na liście szczególnie poszukiwanych przez Gestapo. Przebywał w obozach jenieckich w Königstein, a następnie w Murnau, gdzie działał społecznie, zwłaszcza w tajnym harcerstwie.

Po oswobodzeniu Murnau, przez kilka miesięcy służył w II Korpusie Polskim, między innymi jako adiutant gen. Tadeusza Kutrzeby.

Po powrocie do kraju podjął pracę wizytatora, a następnie naczelnika Kuratorium w Gdańsku. Od 1946 r. do przejścia na emeryturę kierował pracami Studium Wychowania Fizycznego Gdańskiej Akademii Medycznej. Uzyskał stopień doktora nauk wychowania fizycznego. O. Zawrocki był też bardzo czynnym działaczem społecznym, uhonorowanym wieloma odznaczeniami państwowymi i organizacyjnymi.

W latach 1956—1958 pełnił funkcję v-ce przewodniczącego Rady Naczelnej ZHP.

Po przejściu na emeryturę nie osłabło zaangażowanie społeczne dha Oskara Zawrockiego. Nadal pełnił on wiele ważnych i zaszczytnych funkcji społecznych na terenie Gdańska, gdzie zamieszkuje do dziś. Między innymi, piastował funkcję prezesa Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Naukowego Kultury Fizycznej i mandat członka Wojewódzkiej Rady Narodowej.

Najistotniejszym jednak jest to, że dh. Oskar Żawrocki nigdy nie zerwał więzi łączących go z harcerstwem, z którym związał się na całe życie. Świadczą o tym, takie oto znamienne jego słowa, wypowiedziane tak niedawno, bo zaledwie przed trzema laty: „Czym było w momi życiu harcerstwo? Widzę je nie jako organizację, nawet nie tylko ruch społeczny — to mało... Harcerstwo jest określoną filozofią bytu, życia. Dla mnie zawsze było drogowskazem życiowym...”¹⁰

Po wielu latach, pruszkowski Harcerski Krąg Seniorów nawiązał i utrzymuje łączność z druhem Oskarem Żawrockim, Hm.P.L., który do dziś ze wzruszeniem wspomina swoją działalność harcerską w Pruszkowie i żywo interesuje się życiem harcerskim w naszym mieście.

Najbliższym współpracownikiem Oskara Żawrockiego w jego pracy organizacyjnej był Aleksander KAMIŃSKI, serdeczny przyjaciel, z którym się poznał i zaprzyjaźnił jeszcze w Humaniu. Nieco starszy, Oskar Żawrocki, oddziaływał na otoczenie autorytetem i doświadczeniem, natomiast Aleksander Kamiński wnosił do tej pracy entuzjazm, spontaniczność i wszechstronność.

Dzięki ich pracy w stosunkowo krótkim czasie, widoczne stały się postępy w rozwoju harcerstwa na terenie Pruszkowa.

Życie i działalność Aleksandra Kamińskiego zostały przedstawione w obszernym artykule zamieszczonym w „Przeglądzie Pruszkowskim” zeszyt 3, z 1983 r. Ze względu na to, że tak wiele zawdzięcza mu harcerstwo pruszkowskie, również i w niniejszym artykule zostaną ukazane najważniejsze fragmenty z jego życia i działalności, szczególnie z okresu pruszkowskiego.

Aleksander Kamiński urodził się 28 stycznia 1903 r. w Warszawie, ale okres dzieciństwa i wczesnej młodości spędził poza granicami kraju. 24 stycznia 1918 r. rozpoczął służbę harcerską w szeregach I Drużyny Harcerskiej im. T. Kościuszki w Humaniu, w zastępie, którym kierował Oskar Żawrocki. W Humaniu przebywał do 1931 r. wykazując przez cały czas duże zaangażowanie w pracy harcerskiej. Pełnił funkcje zastępowego, przybocznego, drużynowego i przybocznego Hufca. Pod koniec pobytu kierował pracą całego harcerskiego „Gniazda Humańskiego”¹¹.

W 1921 r. powrócił do kraju i zamieszkał w Pruszkowie. Początkowo został wychowankiem bursy, po ukończeniu szko-

¹⁰ „Świat Młodych” Nr 24 z 24.X.1981 r.

¹¹ Aleksander Kamiński — Legitymacja harcerska L 2282.

*hm. Aleksander Kamiński Komendant
Hufca ZHP w Pruszkowie 1925—27*

ły średniej pomocnikiem wychowawcy w bursie, a w niedługim czasie kierownikiem jednego ze schronisk.

Natychmiast po osiedleniu się w Pruszkowie rozpoczął działalność w harcerstwie. Jego pogodne usposobienie, życzliwość i zapał sprawiły, że stał się realizatorem wszystkich najtrudniejszych zadań organizacyjnych. Zaraz po powrocie został zastępcą Komendanta Hufca oraz drużynowym III Pruszkowskiej Drużyny Harcerskiej im. Tomasza Zana, która wkrótce stała się drużyną kadrową, t.zn. taką, z której szeregów zaczęli się wywodzić drużynowi i przybocznicy nowoorganizowanych drużyn lub takich, których pracę należało ożywić. Nadał odpowiednią rangę szkoleniu i wychowaniu harcerskiemu. Rozwinął szkolenie drużynowych i zastępowych oraz w celu zdobywania stopni i sprawności harcerskich, najczęściej będąc inicjatorem, organizatorem i szkolącym¹².

¹² Kronika Hufca Pruszkowskiego z 1921 r.

Zasady życia harcerskiego wpajał, ukazując wzorce i przykłady postępowania zgodnego z prawem harcerskim, osobiście dając przykłady takiego postępowania.

Czy Aleksander Kamiński był w stanie podołać tym zadaniom? Pomimo młodego wieku miał już w tym czasie dojrzały pogląd na temat użyteczności harcerstwa — co harcerstwo dać może i widział przed sobą wyraźnie już wytyczoną drogę wychowawcy harcerskiego. Dał tego dowód latem 1921 r. na związkowym kursie instruktorskim w Piwnicznej, odpowiadając podczas zajęć w pisemnym opracowaniu na pytanie „Jak rozumiem harcerstwo i swoją w nim rolę?”.

Oto fragment z tego opracowania:

„...wyłania się jasne zrozumienie doniosłości harcerstwa, które, mając na celu naprawę obecnych stosunków, dąży do tego takimi drogami, że potrafi zainteresować i pociągnąć najróżniejsze charaktery, może być zastosowane w każdym wypadku — byle tylko było „przeprowadzone” dobrze.

To jest zadanie harcerstwa. A moja w nim rola, jako instruktora, jest tak umiejętnie zaszczepić i pokierować pracą, by pociągnąć do niej — najszerszy ogół młodzieży, by tą młodzieżą do organizacji przywiązać, by ją do pracy nad sobą zachęcić, by kierując nią w dążeniu do ideału robić to za pomocą środków ciągle trzymających ich w naprężeniu, w zaciekawieniu, w miłości do tej pracy. W dążeniu zaś tym nie iść własną drogą, lecz współdziałać ze szkołą i domem. Obok celów ogólnych, dalszych, ma harcerstwo bliższe a nie mniej ważne:

- 1) dać radość życia zapracowanej młodzieży, oderwać ją od ciąglego ślęczenia przy książkach lub warsztatach, a przez ciągle życie w sympatycznym braterskim środowisku, wśród pełnych romantyzmu przygód wycieczkowych zostawić jasny promień wspomnień z młodości,
- 2) uchronić od złych wpływów, od zgnilizny współczesnej — wyrwać z nieodpowiedniego towarzystwa”¹³.

Wydaje się, że przytoczone słowa nic nie straciły na aktualności także i dziś.

Praca i działalność harcerstwa nie przeszkodziły Aleksandrowi Kamińskiemu w rozwoju własnej osobowości. W 1923 r. podjął studia na Uniwersytecie Warszawskim, po ukończeniu których uzyskał dyplom magistra filozofii w zakresie nauk humanistycznych i w międzyczasie objął kierownictwo zakładu wychowawczego Bursy im. 3 Maja. W 1925 r.

---

¹³ Aleksander Kamiński — z kopii oryginału zachowawczego w archiwum osobistym.

został Komendantem Hufca Pruszkowskiego, którym kierował przez okres 2 lat.

Działając w harcerstwie pruszkowskim stopniowo rozszerzał swoje spojrzenie na rozwój harcerstwa. Zaczął się szczególnie interesować grupami najmłodszych harcerzy i tymi, którzy ze względu na swój młody wiek do harcerstwa nie byli przyjmowani. Z troski o polskie dzieci, o ich wychowanie. Z tej troski zrodziła się myśl powołania, w ramach ZHP, chłopięcej organizacji harcerskiej, o odpowiednim dla wieku chłopięcego systemie wychowawczym. Realny kształt nadał temu, ustalając zasady chłopięcego ruchu zuchowego w Polsce.

Nim to jednak nastąpiło, wiele zbikowskich podwórek i placów zabaw dziecięcych oraz teren starej zbikowskiej cegielni odwiedził Aleksander Kamiński i wiele czasu poświęcił na obserwacje zanim opracował zasady i metodykę ruchu zuchowego. Tu też w Pruszkowie zostały one poddane pierwszym praktycznym próbom.

W czasie wizytacji Hufca Pruszkowskiego w 1925 r., na specjalnej zbiórce w lesie Komorowskim zjawił się Aleksander Kamiński na czele rozeźmianej gromady chłopięcej i poraz pierwszy zademonstrował zajęcia z zuchami w formie radosnej zabawy.

Niewątpliwie była to pierwsza chłopięca gromada zuchowa, otwierająca kartę historii chłopięcego ruchu zuchowego w Polsce, a zarazem i w Pruszkowie.

Aleksander Kamiński był też w pewnym stopniu kronikarzem harcerstwa pruszkowskiego. Prawie przez cały okres działalności zamieszczał w dwutygodniku „Echo Pruszkowskie” opisy najważniejszych wydarzeń z życia harcerskiego. Dzięki temu stał się współautorem historii harcerstwa pruszkowskiego lat dwudziestych.

W 1928 roku zakończył pobyt i działalność w Pruszkowie. Dalszy ciąg jego służby harcerskiej to już trudniejsze i odpowiedzialniejsze zadania.

Pełnił funkcję Komendanta Chorągwi Mazowieckiej, latem 1929 r. jako członek Komendy Scisłej Polskiej Wyprawy, uczestniczył w III Międzynarodowym Zlocie Skautów w Anglii. W 1933 r. zostało mu powierzone kierownictwo Szkoły Instruktorów Zuchowych w Nierodzimiu na Śląsku Cieszyńskim, w 1937 r. kierownictwo Ośrodka Harcerskiego w Górkach Wielkich k/Skoczowa, do którego została włączona też Szkoła Instruktorów Zuchowych. Podjął i rozwijał działalność mię-

---

¹⁴ Jerzy Anczykowski — Wspomnienia z okresu działalności w ZHP w Pruszkowie.

dzynarodową. Na wielu międzynarodowych zlotach, konferencjach i kursach ukazywał i popularyzował, budzące zainteresowanie, osiągnięcia ruchu zachowego w Polsce. Był członkiem naczelnych władz harcerskich.

W mrocznych latach okupacji hitlerowskiej Aleksander Kamiński stał się jedną z czołowych postaci w ruchu oporu. Był współorganizatorem Szarych Szeregów, twórcą i Komendantem organizacji „Wawer”, redaktorem naczelnym głównego organu prasowego AK — „Biuletynu Informacyjnego” oraz znanym autorem książek „Wielka gra”, „Przodownik”, a przede wszystkim „Kamienie na szaniec”.

Lata powojenne wypełniła Aleksandrowi Kamińskiemu twórczość naukowa, w dziedzinie pedagogiki społecznej, uwieńczona tytułem profesora nauk humanistycznych. Napisał i opublikował wiele prac z tej dziedziny.

I w tym okresie bliskie mu były sprawy harcerstwa. W latach 1945—1946 pełnił funkcję przewodniczącego ZHP, a od 1956 r. przez dwa lata przewodniczącego Naczelnej Rady Harcerskiej.

Druh Aleksander Kamiński, najwybitniejszy polski harcerz, instruktor i wychowawca okresu międzywojennego, twórca ruchu zachowego w Polsce, zmarł 15 marca 1978 r. Miejscem jego wiecznego spoczynku jest skromny grób z brzoźowym krzyżem, w kwaterze Szarych Szeregów, na Powązkowskim Cmentarzu w Warszawie.

Bronisław CHAJĘCKI, wymieniony w gronie najbardziej zasłużonych organizatorów, podobnie jak poprzednicy, był wzorem harcerza i bezgranicznie oddany harcerstwu. Jako organizator natomiast był niezawodnym wykonawcą zadań, które miały na celu przede wszystkim kierowanie pracą drużyn tzw. trudnych i potrzebujących pomocy oraz przygotowanie zajęć terenowych, biwaków i obozowisk.

Bronisław Chajęcki urodził się 15 grudnia 1902 r. w Warszawie, ale od wczesnej młodości związał się z Pruszkowem. Tu wyrósł na cenionego instruktora harcerskiego i działacza społecznego. Do harcerstwa wstąpił 15 lutego 1917 r., do drużyny im. Hugo Kołłątaja w Pruszkowie. W rok później został skierowany do III Pruszkowskiej Drużyny Harcerskiej im. Tomasza Zana, obejmując funkcję zastępowego, a potem przybocznego.

W następnych latach, aż do końca 1924 r. pełnił kolejno funkcję drużynowego w następujących drużynach: V Pruszkowskiej Drużynie Harcerskiej im. Zawiszy Czarnego, II Pruszkowskiej Drużynie Harcerskiej im. T. Kościuszki, IV Pruszkowskiej Drużynie Harcerskiej im. H. Dąbrowskiego i I Harcerskiej Drużynie Wakacyjnej.

*hm. Bronisław Chajęcki Komendant
Hufca w Pruszkowie 1927—28*

W roku 1920 pełnił ochotniczą służbę wojskową w batalionie harcerskim Puck-Orany, a po zwolnieniu w 1921 r. wartowniczą służbę w Harcerskim Obozie Ochotniczym w Pruszkowie.¹⁵ Uzyskał stopień podharcymistrza, a następnie harcymistrza. Dwukrotnie pełnił funkcję Komendanta Hufca, w okresie 1927—1928 Komendanta Hufca Pruszkowskiego i w latach 1931—1933 Komendanta Hufca pow. Błońskiego, obejmującego również Pruszków, po likwidacji Hufca Pruszkowskiego.

Bronisław Chajęcki, z wykształcenia pedagog, w latach 1926—1932 pracował jako nauczyciel w szkołach na terenie Otwocka i Grodziska Maz. Od 1936 r. rozpoczął pracę w administracji państwowej. Został mianowany Delegatem Prezydenta Miasta Warszawy, dzielnicy Warszawa-Praga.¹⁶ był bliskim współpracownikiem Prezydenta Warszawy Stefana Starzyńskiego.

W tragicznych dla stolicy dniach, we wrześniu 1939 r., Stefan Starzyński, jako Komisarz Cywilny Dowództwa Obrony Warszawy, mianował B. Chajęckiego Zastępcą Komisarza Cywilnego i Zastępcą Prezydenta Miasta dzielnicy Warszawa

¹⁵ Bronisław Chajęcki: Książka Służbowa L 46391 wykaz służby.

¹⁶ Pisma Prezydenta m.st. Warszawy Nr B. Pers. I-AP 7727, 16.XI.36.

Praga.¹⁷ Funkcję tę pełnił on z wielkim poświęceniem, za co dowódca Armii Warszawa, gen. J. Rómmel awansował go do stopnia kapitana i odznaczył Krzyżem Wojennym *Virtuti Militari*.

Po kapitulacji Warszawy B. Chajęcki natychmiast przeszedł do konspiracji, stał się wybitnym działaczem Polski Walczącej, pod pseudonimem „Boryna”.

W stopniu pułkownika, w szeregach A.K. brał czynny udział w Powstaniu Warszawskim, walcząc w Śródmieściu, na Starówce i Powiślu. Dwukrotnie ranny, został wzięty do niewoli. Zdołał zbiec z transportu w drodze do obozu jeńców wojennych. Na początku roku 1945 wstąpił do Ludowego Wojska Polskiego i podjął służbę wojskową, z której został zwolniony w 1947 r.

Przez cały opisany okres B. Chajęcki był stałym mieszkańcem Pruszkowa, choć przez wiele lat pracował i działał w innych miastach. Umożliwiało mu to zachowanie trwałej więzi z harcerstwem pruszkowskim, również i po zakończeniu czynnej służby harcerskiej. Zawsze były mu bliskie sprawy harcerstwa, służył radą i pomocą, o które bardzo często zwracano się do niego. Stał się najwyższym autorytetem harcerskim w Pruszkowie, postacią cieszącą się wielką sympatią i szacunkiem, nie tylko harcerzy ale i w szerokich kręgach społeczeństwa pruszkowskiego.

Życie harcmistrza Bronisława Chajęckiego zakończyło się tragicznie w dniu 5 stycznia 1953 r. Na podstawie fałszywych oskarżeń w 1948 r. został aresztowany. Osądzony i skazany na śmierć — wyrok wykonano. W 1958 r. oczyszczony z zarzutów, uniewinniony i zrehabilitowany.¹⁸

W okresie organizowania i w pierwszych latach działalności, bardzo wiele uczynił dla harcerstwa pruszkowskiego, jego wielki protektor i opiekun — Józef Czesław BABICKI.

Zasługuje to na szczegółowy opis, co też zostanie uczynione w specjalnym artykule poświęconym wszystkim zasłużonym opiekunom i przyjaciółom harcerstwa w Pruszkowie.

Jednakże dla pełnego zobrazowania opisywanego okresu nieodzowne jest ukazanie, choćby w skrócie, jego postaci i działalności.

Józef Czesław Babicki, z wykształcenia humanista, a z powołania pedagog i wychowawca, urodził się 20 sierpnia 1880 r. Prawdopodobnie już w końcu 1915 r., po przybyciu do Pruszkowa podjął trudną i odpowiedzialną pracę organizowania i prowadzenia instytucji wychowawczych R.G.O. na terenie

¹⁷ Pismo Komis. Cywil. przy Dowództwie Obrony W-wy, 11.IX.39 r.

¹⁸ Pismo Sądu Wojew. dla m.st. Warszawy Nr IV-K 189/57, 20.VIII. 58 r.

naszego miasta. Wziął na swoje barki ogromny ciężar obowiązków i odpowiedzialności, bo jak sam napisał „...prowadziłem tam 4 szkoły powszechne, gimnazjum, 10 zakładów wychowawczych, 3 kuchnie, żłobki i przedszkola...”¹⁹

Był to jednak człowiek o wielkiej energii, wykazujący skuteczność w działaniu, a przede wszystkim, traktujący pracę wśród osieroconych dzieci jako życiowe powołanie. To też podolał trudnym zadaniom i głównie dzięki jego pracy, Pruszków szczylił się sławą posiadania znanych, nie tylko w Polsce lecz i za granicą, zakładów wychowawczych RGO. Wymownie świadczy o tym fakt, że przebywający w Polsce w 1919 r. późniejszy prezydent Stanów Zjednoczonych H. G. Hoover, odwiedził zakłady opiekuńcze w Pruszkowie i okazywał duże zainteresowanie ich działalnością.²⁰

Szczególną uwagę zwracał Cz. Babicki na teren działalności jakim była Szkoła Średnia RGO, której był dyrektorem i związany z nią największy zakład wychowawczy, tj. Bursa im. Konstytucji 3 Maja.

Wymieniona Szkoła Średnia (niepełna), była bardzo pożyteczną placówką oświatową, zapewniała bowiem naukę znacznej części młodzieży starszej i opóźnionej w nauce z przyczyn wojennych.

Kierując pracą wychowawczą Cz. Babicki rozbudzał zainteresowanie i umożliwiał działalność społeczną młodzieży. Doceniał walory wychowawcze harcerstwa, czemu dawał wyraz, wykorzystując niektóre zasady wychowania harcerskiego w pracy z młodzieżą.

Liczne zapisy w Kronice Hufca Pruszkowskiego z 1921 r. oraz wspomnienia harcerzy tamtych lat, ukazują Cz. Babickiego jako troskliwego opiekuna i oddanego przyjaciela harcerstwa, cieszącego się wielką sympatią i szacunkiem. Był opiekunem wszystkich drużyn bursowych, ale w rzeczywistości opiekował się całym harcerstwem pruszkowskim. Drużynom bursowym, będącym pod jego bezpośrednią opieką zapewnił odpowiednie warunki działania.

Bursa 3 Maja, stała się centralnym miejscem ich pracy. Tu mieściła się obszerna i odpowiednio wyposażona izba harcerska, miejsce zbiórek wszystkich drużyn, w której każda miała swój kącik. W Bursie tej znalazła też swoją siedzibę Komenda, ustanowionego w 1921 pruszkowskiego Hufca ZHP.

W miarę możliwości zaopatrywał drużyny, udające się na wycieczki i biwaki, w prowiant i niezbędny sprzęt. Pomoc pieniężną zapewniał drużynom przeważnie z wpływów, uzyski-

¹⁹ Pedagogika opiekuńcza J. Cz. Babickiego — pisma wybrane, s. 12.

²⁰ Jan Szczepkowski: „Z dziejów Pruszkowa” — rękopis

wanych z imprez dochodowych, których był organizatorem lub współorganizatorem.

Żywo interesował się pracą drużyn, często bywał na zbiórkach, zajęciach i odprawach. Służył radą i pomocą w sprawach trudnych i kłopotliwych.

Czesław Babicki, pełnił funkcję opiekuna przez wiele lat, stając się wzorem dla wszystkich późniejszych opiekunów harcerskich w Pruszkowie.

W roku 1923 Cz. Babicki został powołany do pracy w Ministerstwie Opieki Społecznej, gdzie powierzono mu sprawy kształcenia personelu wychowawczego i opracowywanie podstawowych wytycznych wychowania dziecka opuszczonego.²¹ Z tą chwilą rozpoczął się w jego życiu okres niezwykle owocnej działalności i twórczości piśarskiej, dzięki której został uznany współtwórcą polskiego systemu opieki nad dzieckiem. Pracując w Ministerstwie, przez pewien czas mieszkał w Pruszkowie, a potem przeniósł się do Warszawy.

Ponownie przybył do naszego miasta, ale już w tragicznych chwilach życia, o których tak napisał: „Po stracie rodziny, po przebyciu obozu wysyłkowego uciekłem z etapu pruszkowskiego dla ewakuowanych po Powstaniu warszawiaków i w Pruszkowie odpoczywałem po bardzo ciężkich przejściach fizycznych i duchowych przez pół roku.”²²

Po wyjeździe z Pruszkową Cz. Babicki osiedlił się w Łodzi i tam, wierny swemu powołaniu, podjął pracę i działalność związaną z opiekunstwem.

Józef Czesław Babicki, wielki przyjaciel i wychowawca osieroconych dzieci, zasłużony opiekun harcerstwa pruszkowskiego zmarł 22 listopada 1953 r.

Na podstawie tegoż opisu z całą pewnością można stwierdzić, że harcerstwo w Pruszkowie ukształtowali ludzie godni najwyższego szacunku, którymi ma prawo się szczycić zarówno harcerstwo jak i całe nasze miasto.

Należy też pamiętać, że są wśród nich i ci, którzy wpisani są do księgi czynów naszego narodu.

Ukazane pierwsze lata działalności harcerstwa pruszkowskiego stanowią tylko część bogatej, bo już prawie 70-letniej historii Związku Harcerstwa Polskiego w Pruszkowie.

W stopniu, w jakim pozwolą na to zebrane materiały, zostaną opisane dalsze dzieje harcerstwa. W ten sposób zostanie wzbogacona historia naszego miasta, w której nareszcie, historia harcerstwa znajdzie należne miejsce.

TADEUSZ JAROS

²¹ Pedagogika opiekuńcza J. Cz. Babickiego — pisma wybrane WS i P Warszawa 1980 str. 14.

²² j.w. str. 23.